

EGY BOLDOG A 20. SZÁZADBÓL

A katolikus egyház kiemelkedő személyiségeinek életműveiben az eredetiség – legalábbis a szerzők szándéka szerint – másodlagos. Pontosabban azt mondhatjuk, hogy nagyon sajátos módon keveredik a leghagyományosabb értelemben vett egyházi ortodoxiával. Igaz, a katolicizmus kétezer éves történetének gondolkodói között igen nagy különbségek vannak, de csöppet sem véletlen, hogy a nemrég szentté avatott konvertita, John Henry Newman, katolizálása előtt éppen a tanítás állandóságára építette „gondolatkísérletét”, amellyel az igazságot akarta megtalálni. Képzletben visszament a nagy egyházszakadások előtti, egységes kereszténység korába, és ennek jeles képviselőit helyezte el a történelem színpadának későbbi jeleneteiben – nem utolsósorban saját korának díszletei között. „Ha Szent Atanáz vagy Szent Ambrus hirtelen életre támadtak volna – írta –, nem kétséges, hogy melyik közösséget tartották volna elhibázottnak a sajátjukkal szemben. Biztosan mindenki megegyezik abban, hogy ezek az atyák, bármennyire különböző nézetűek is, bármi ellen tiltakozzanak is, sokkal otthonosabban lesznek olyan emberek társaságában, mint Szent Bernát vagy Loyolai Szent Ignác, vagy egy magányosan élő pap, vagy irtalmas nővérek, vagy az oltár előtti műveletlen tömeg, mint minden más vallási közösség vezetői vagy tagjai körében.” Többek között ez a felismerés irányította az anglikán papot a katolicizmus felé.

Mégis, a tanításhoz való hűség és állandóság ellenére a szentek is a maguk korának gyermekei, még ha olykor látványos küzdelmekbe bocsátkoznak is a világ káros – vagy annak tartott – hatásaival. A kortársak számára a „korszellem” megnyilvánulása egy-egy szent életművében nem minden esetben szembeötlő. Sokszor saját életünk, személyes körülményeink meghatározó vonásait a legnehezebb felismernünk.

Az evangéliumok üzenete az integráció/izoláció tekintetben sajátos kettősséget mutat: az Újszövetség szövegei egyszerre utasítanak a világtól való elkülönülésre és a benne való aktív részvételre. Szent János evangéliumának elején megállapítja, hogy az Ige a világba jött, a világban volt, általa lett a világ, mégis elutasította.

Ugyanebben az evangéliumban Jézus azt mondja a tanítványoknak: „ha a világból valók volnátok, mint övéit szeretne bennetek a világ. De mert nem vagytok a világból valók, mert kiválasztottalak benneteket a világból, gyűlöl benneteket a világ.” Ráadásul ezek a kijelentések nagyon hangsúlyos szöveggörnyezetben, Jézus búcsúbeszédében szerepelnek. Ugyanakkor az egyház szentíráserőtelmező hagyománya e szavakat mindig is annak figyelembevételével interpretálta, hogy Jézus nyilvános működését egy nagyon is világi eseményen, a kánai menyegzőn kezdi meg; kifejezetten a bűnösökhöz jött, és a világ bűneit veszi el. Vagyis a világtól való teljes elzárkózás csöppet se lehet keresztényi gondolat.

A hat éve elhunyt II. János Pál nagyon a maga korának, a 20. századnak a gyermeke volt. Munkásságáról az elemzők talán már minden lehetséges szempontot figyelembe vettek, aprólékosan vizsgálták azt a szellemi erőteret, amelyből életműve kisarjadt, és történelmi adottságot, amely közvetett és közvetlen formában hatott gondolataira és cselekedeteire. Ugyanakkor a pápai dokumentumok hosszú sorában egészen megdöbbentő a tanítás állandósága; vagyis remekül kiállják John Henry Newman fordított gondolatkísérletét is: II. János Pál írásai néhány stiláris sajátságát leszámítva és elvonatkoztatva a kor problémáira való utalásoktól, minden gond nélkül elhelyezhető a patrisztika korának irodalmában vagy éppen a rekatolizáció idejében.

Ennek ellenére kevés „20. századibb” gondolkodó volt nála. Írásainak világát alaposan befolyásolta a közép-európai lét, a lengyel valóság, a diktatúrák elviselésének kényszerű körülménye éppúgy, mint Henri Louis Bergson filozófiai rendszere, a század nagy metafizikai szorongását formába önteni igyekvő egzisztencializmus; élete végén pedig a globalizáció teremtette posztmodern multikulturalizmus. A pápaválasztás után mondott egyik első híressé lett mondata, a „ne féljete!” nem csak a világ több mint egyharmadát uralma alatt tartó diktatúrák megalázott és megszmorított alattvalóinak szólt. De II. János Pál programadó enciklikája, az 1979. március 15-én közzétett *Redemptor hominis* nem sok kétséget hagyott azzal kapcsolatban, mi a Szentszék első emberének álláspontja a totalitárius rendszerekről. „Már a század első felében, a diktatórikus és totalitárius, s mint közismert, háborús katasztrófákhoz vezető államok kialakulásakor az Egyház ismételten kifejezte álláspontját ezekről az államformákról, melyek egy nagyobb

jó, nevezetesen az »állam érdekének« jelszavával igazában egy párt – az állam általános érdekével azonosított – érdekeit szolgálták” – írta félreérthetetlenül. A diktatórikus rendszerek – részben a pápa tevékenységének hatására – a nagy 89-90-es fordulat idején megbuktak, ám az alavető egzisztenciális szorongás és félelem, a 20. század legterhesebb öröksége, a politikai fordulattól még nem szűnt meg automatikusan. Itt vannak az új félelmek, amelyek részben az ember egyre növekvő tudásának és vele növekvő mohóságának következményei. A legnagyobb szorongás nem az általános kiszolgáltatottság, a „létbedobottság” következménye, hanem az emberi élet metafizikai dimenzióinak elvesztéséé. E folyamat a történelem lerombolásával kezdődött, amely a fogyasztói társadalmak létszükséglete volt, hiszen kevés dolog korlátozza annyira a konzumációt, mint az ember földi életének időbe zárt végessége és az emberi jelenség határainak felismerése.

II. János Pál utolsó nagy műve e szemléletnek üzent hadat. Ez a mű nem egy szokatlan apostoli látogatás, egy audiencia, egy beszéd, egy nyilatkozat vagy egy enciklika volt, hanem maga a halál. 2005. április 2-án megrendült a világ. De nem II. János Pál távozása döböntette meg az embereket, hiszen napok óta tudni lehetett, hogy az egyházat a harmadik évezredbe átvezető nagy pápa a transzitusra, a végső átmenetre készül. Inkább az a felismerés volt a megrázó, hogy kortársai lehettünk a tőlünk épp távozó történelemformáló embernek. Vagyis – minden ellenkező hitetés és viszonylagos nyugalom ellenére – nincs vége a történelemnek; benne élünk, és a magunk módján alakítjuk is. Minden döntésünkért felelősek vagyunk.

A pápa így nemcsak az utolsó anti-egzisztencialista egzisztencialisták egyike volt, hanem a legjelentősebb neoliberais posztmodern doktrína lerombolója is. Éppen ezért támadták egyre nagyobb intenzitással, a tematizáció minden lehetséges eszközeivel élve. II. János Pál pápát az ezredfordulótól kezdve a legkülönfélébb csoportok szólították fel lemondásra, találgatták utódát, majd tiltakoztak az ellen, hogy a katolikus egyház a nagyvilág elé tárja első emberének haldoklását. Mai szemmel nézve a leggroteszkebb írások sokasága jelent meg a pápáról a kilencvenes évek után; és mind a nemzetközi, mind a hazai baloldal minden kisszerű provincializmusa napvilágra került – és szerencsére egyszer és mindenkorra dokumentáltatott. Lehetetlen – és nem is érdemes – felsorolni

az összes támadást, de egyetlen példa talán jól mutatja a helyzet visszásságát. A hajdani Magyar Hírlapban, Bolgár György rovatában „Wojtyla kudarcra ítélt hajthatatlansága” címmel olvashattuk Petőcz György megsemmisítő bírálatát II. János Pál pápáról 1994. szeptember 24-én. „Wojtyla elszigetelődésének jeleként értékelhetjük azt is, hogy jó ideje már újra és újra borúlatozó nyilatkozatok látanak napvilágot egészségi állapotáról, s a közelgő »nemkívánatos« eseményt megelőlegező információk minden alkalommal a Vatikán legbelső köreiből, magas rangú egyházi emberektől származnak”. Szegény Petőcznek még több mint tíz évig kellett várnia a közelgő „nemkívánatos eseményre”, és 1994-ben még azt se lehetett tudni, hogy a nemkívánatos esemény milyen elemi módon fogja irritálni a neoliberális közvéleményt. A nagybeteg **Eörsi István** az Élet és Irodalom hasábjain tette közzé 2005. április 15-én, hogy bár a pápa hivatástudata, amivel meg akarja osztani szenvedése legmélyebb bugyrait a nagyvilággal, megrendítő, de voltaképpen csupán személyes ügy, semmi más. II. János Pál betegségét látva voltaképpen illetéktelenként kukkolunk, leghelyesebb, ha hirtelen elhatározással kikapcsoljuk a televíziókészüléket. **Eörsi** pontosan érezte, hogy a pápa szenvedése és halála nagyon is kihívó üzenet a neoliberális doktrínának.

Ugyanakkor II. János Pál történelmi jelentőségét még a katolikus egyház ellenségei se vitatták-vitatják, de igazi, az életszentségben gyökerező nagyságát nemigen érthetik meg. Talán – a gazdasági válság okozta körülmények nehézségei mellett – ezért sem lett akkora médiaesemény a boldoggá avatás, mint amekkora a temetés volt. A pápa alakja időközben átsorolódott a történelem panteonjába, és így már kevésbé feszélyezi a kortársakat. De II. János Pál valódi pontifex volt, hídverő a kereszténység és a szekuláris öntörvényűségtől szenvedő világ között. Ezt hangsúlyozta XVI. Benedek pápa is a boldoggá avatási szentmisén mondott homíliájában: megnyitotta Krisztusnak a társadalmat, a kultúrát, és erőt adott a keresztényeknek, hogy ne féljenek megélni és megvallani hitüket. Úgy vezette át Isten népét a harmadik évezredbe, hogy beléjük ültette a reményt: megújult jövő felé haladnak.

II. János Pált sokszor nevezték a remény pápájának, de a Szent Pál teológiája nyomán megkülönböztetett három isteni erény, a hit, a remény és a szeretet közül Róma első emberére mégis inkább a hit a legjellemzőbb. Igaz, a három erény összefügg egymással, a

keresztény remény és szeretet feltételezi a hitet, és a teljes élethez egyik erény sem nélkülözhető. Az ezredforduló jelenségeket leegyszerűsítő és mindjobban mediatisált világában a három erényt három nagy ember jelenítette meg hatalmas erővel a keresztények számára. Három tiszta, sugárzó szépségű ikon. A hitigazságok legfőbb letéteményese, az ezredforduló pápája, II. János Pál; a reményt, Krisztus ígéreteibe vetett bizalmat megtestesítő Roger testvér; és az önfeláldozó, mindenki felé nyitott szeretet elénk állító Teréz anya. Kettejüket már hivatalosan is boldoggá nyilvánította a Szentszék.

FÁY ZOLTÁN

A FATÖRZS ÉS A NÁDSZÁL

Szakolczai György–Szabó Róbert

Két kísérlet a proletárdiktatúra elhárítására című könyvéről

(A történelmi dilemma) Mit lehet tenni egy teljesen reménytelen történelmi helyzetben? Megadni magunkat a sorsnak, vagy felvenni a reménytelen küzdelmet? Leonidász és a spártaiak örök példája előttünk áll: harcolni kell az utolsó csepp vérig, és elveszni mind egy szálig. Vagy álljunk át a győztes oldalára? Némely államok így szoktak tenni világháborúk végén. A politikusoknak azonban rendszerint nem ilyen tiszta esetek között kell döntenüik. A harc és az önfeladás között számtalan közbenső lehetőség van: elképzelhető részleges vagy színlelt önfeladás, sőt szabad elvonulás is teljes fegyverletétel fejében. Csak az biztos: bármit választ is a gyenge fél, az jó nem lehet. Viszont a rossz megoldások nem egyformán rosszak, és a politikusoknak választaniuk kell rossz és kevésbé rossz között, és taktikázással halogatni lehet a végső soron elkerülhetetlen csapást is. Sőt lehet játszani a lehető legrosszabbra is, hátha a rossz gyorsításával hamarabb túl lehet jutni rajta.

A Kelet-Közép-Európára a II. világháború után rászakadó kommunista zsarnokság tapasztalata utólag azt mutatja, hogy hazánk sem kerülhette volna el, bármit tesz is ellene. A kommunisták és a nekik behódoló népi baloldal a proletariátus nevében gyako-